

Landskap: Skåne Upptecknare: Kils tektvand, Malm
 Härad: Torna Berättare: " " "
 Socken: Everlöf Berättarens yrke: f.d. polis-konstapel
 Uppteckningsår: 1958 Född år 1882 i Everlöf

Liskmat. s. 1-9.

Minnestårlov. s. 10.

Härandeskap, förlösning, barnsäng och
kyrktagning. s. 11-21.

Det späda barnets klädsel och vård. s. 22-32.

LUF 87

" 90

" 96

" 97

Ortens geografiska läge var ju sådant, att man kunde så gott som betrakta detsamma som en avkrok, vilket gjorde, att det blev ganska sparsamt med tillgången av fiskvaror och blev följdakligen konsumtionen av desamma i anledning därav i mindre omfattning. Den tidens kommunikationer var ju ej så snabbgående som senare tiders, varför fiskhandlarna, som fingo sina varor per järnväg till Sjöbo station antingen från Simrishamn eller Abekås och sedan med häst och vagn fraktade ut dem till kunderna, i regel sålde ut innan de hunnit så långt som till Everlöv, och isynnerhet under den varma årstiden var det ju också svårt för dem att hålla varan frisk och var därför angelägna om att få utsålt så fort som möjligt, varför de endast då och då hunno så långt som dit till orten. Någon gång mera på vintern kom ju dock en fiskhandlare från Sjöbo huvudsakligast med sill och ibland med torsk och sålde, körande från gård till gård. Någon annan slags fisk såg man aldrig till. Vid enstaka tillfällen vintertid kunde även fiskmånglare från Abekås visa sig på orten fastän mera sällan. Avståndet var för långt att köra med häst och vagn.

Något vatten i närheten, som befolkningen själv kunde fiska i fanns ju överhuvudtaget ej. Visserligen flöt Klingvallsån fram mellan Torna och Färs härader som gräns, där de som hade sina ängar gränsande intill ån ibland fiskade lite gädda och pyn i mindre omfattning, men detta fick man ju mera räkna som sport och kunde ej

Inf. 87
1.

företagas förrän efter höbergningen. Innan dess kunde man ju ej komma dit utan att trampa ner gräset, och detta tillät ej vederbörande ägare. I en del torvgravar fanns också gäddor, men dessa smakade torvjord i så hög grad, att man ej kunde förtära dem. Ål fanns också i ån, men med de fiskredskap, en s.k. glif, som man begagnade sig av, skulle det vara en ren lyckträff om man lyckades få en ål i nätet. Kräftor fanns också, som man ibland metade eller sökte fånga på annat sätt. Som pojke brukade jag fånga kräftor med händerna på så sätt, att jag vadade längs stränderna, där ej djupet var större än att detta kunde låta sig göra, och stack in handen och armen i kräfthålen i åkanten och plockade fram djuren. Man sökte gripa dem om klorna, men detta hindrade ej, att man kunde få ganska hårda nyp utav dem ibland. Detta tillvägagångssätt hade ju sina risker även på annat mera farligt sätt. Man skulle ju kunna råka på ett hål som inneslöt en vattenrätta och få ett giftigt bett av denna. Den malören har jag emellertid begått mig för.

Jag nämnde, att man fiskade med "glif". Jag skall försöka beskriva hur ett sådant fiskredskap såg ut och hur det användes. Glifen bestod av en hopspikad ram som hade formen av en takstol, översidor och nät gavlar överspänkts med nät, medan basen lämnats öppen. Redskapet drogs fram i vattnet, framför den längs åkanten befintliga växtligheten, med den öppna sidan vänd mot denna, av två man, en i vardera än-

3.

dan av glifen, vadande i vattnet som rakte dem upp under armarna, Männen hade försett sig med var sin stör, som de rörde om med bland växtligheten, där fisken till stor del uppehöll sig, och på så sätt skrämde ut den i redskapet, samtidigt som man vände upp detta i lagom tid innan fångsten hann vända och slinta ut vid sidorna. På flera ställen var ån så djup, att det ej gick att taga sig fram, då man ej kunde bottna.

Någon regel för vilka fisksorter som hade sammanhang med de olika årstiderna eller som åtmed tanke på dessa, kunde ej tillämpas, enär önskade fiskvaror ej gick att anskaffa när som helst utan var helt beroende av när dylika varor blevo tillgängliga, undåtagandes för julafton då lutfisk var en stående rätt. De bästa fisksorterna ansågos gädda och ål vara.

Konservering eller annan behandling av fisk för förvaring förekom ej. Att man låtit fisken surna innan man åt den, eller, att man föredrog härskan saltad sill framför annan, har jag ingen kännedom om, utan snarare tvärtom. Man ville gärna ha den så färsk och frisk som möjligt, och jag tror inte att någon skulle med smak äta fiskmat som varit mer eller mindre förskämd.

Jag vill ej påstå, att man föredrog den ena framför den andra av färsk eller salt sill, någon annan salt fisksort förekom ej, men man föredrog tillståndet var föresigot till olika måltider. Den salta sil-

len var ju en stående rätt till varje frukost och den färska ofta kokt, då den serverades till middagen, och stekt till s.k. "medaftan", ett mellanmål mellan middag och kvällsmat, Till denna måltid brukades det också ibland bjudas på s.k. lurad sill.

Torkad fisk, annat än lutfisk, som alltid kokades efter lutningen, vet jag aldrig förekom där på orten under min tid.

Till såväl salt som färsk sill ävensom annan fisk åt man alltid i första hand potatis och bröd och i allmänhet doppa eller någon slags sås till den färska fisken. Doppan, som förtärdes i förening med den salta sillen och vari man doppade potatisen, bestod av sur grädde, outspädd eller utspädd med sur mjölk /filbunk/ tillsatt med lite salt.

Några recept på olika sorters fiskmat, känner jag ej till. Där på orten har jag aldrig sett eller ätit fisk i annan form än stekt, kokt eller salt. Fisksoppa /fiskasö eller ålasö/ hörde jag ej omtalas där på orten. Däremot kunde man ju få höra benämningen i annan omfattning såsom ärtasö, sviskonasö m.m. men mera vanligt förekom ordet ej. Jag har ju senare hört orden fiskasö och ålasö uttalas å orter belägna i närheten av fisklägena.

Att man använde fisk inbakad i bröd eller att man åt fisk tillsammans med fläsk, har jag ej sett eller hört omtalas, men vid stekning av fisk lade man isterflott på järnet allt efter behov beroen-

de på sillens fetthalt som kunde vara olika vid skilda årstider.

Många åt innanmaten, rommen och mjälten, tillsammans med det övriga hos sillen, men många rensade bort detta.

Att man lagat fiskplättar av gäddrom, känner jag ej till, ej heller har jag hört något speciellt namn omnämnas på rom eller mjölke.

Plockefisk brukade man tillaga under julveckan av den överblivna lutfisken från julafton. Man plockade sönder fisken i småbitar och blandade dessa med fisksåsen.

Till frukost brukades spicken sill som enda sovel och åts till potatis kokta med skalet på, där var och en fingo skala den potatis han själv förtärde. Att sillake har använts som sovel, har jag ej sett eller hört omtalas, men jag skulle ej hålla ~~det~~ för otroligt, att det kan ha förekommit bland fattigt folk, där det säkerligen var ganska knappt om födan vid många tillfällen då arbetsinkomsterna sinade. Besynnerhet under stränga vintrar med ringa arbetstillgång, kunde det ju bliva ganska besvärligt för många och det kunde då gå långa tider, då det ej fanns en liter mjölk att uppbringa för folk som ej hade kor själva. Någon mejerihantering fanns inte på den tiden, varför bönderna ej hölle sig med flera mjölkkor än som erfordrades för eget hushåll.

Fisken kokades ej i annat än vatten. Att salt fisk kokades ovan på potatis, vet jag mig ej ha sett. Spadet som blev av den kokta

fisken tog men vara på och använde som sås.

Av de ringa fisksorter som voro tillgängliga och kunde anskaffas där på orten, sorterade man ifrån benen vid förtäringen av densamma. Någon viss fisk som konsumerades med ben och allt, känner jag ej till. Angående fiskleverns tillvaratagande eller anrättningar därav, kan jag ej uttala mig om, enär jag ej har mig något bekant därvidlag. Ej heller ^{känner} jag till något om användandet av tran eller andra av fiskens beståndsdelar i medicinskt syfte.

Skaldjurs användande i hushållen förekom överhuvudtaget ej. Det enda skulle väl i så fall vara om man någon enstaka gång lyckats fånga ett kok kräftor i den ovan omnämnda ån. Detta fick väl i så fall anses som fin mat och närmast betraktas som festmåltid.

Jag kan ej med säkerhet uttala mig om vad slags fisk som brukade användas vid gästabud, men jag tycker mig vilja minnas, att detta antingen var gädda eller helgeflundra, som vid dylika tillfällen inköptes hos någon fiskförsäljare i Lund. Skulle någon fiskrätt särskilt betecknas som fattigmansmat så skulle väl detta i så fall vara salt sill och potatis. Man kunde ju ibland få höra folk med förtrytelse yttra om någon, som i deras tycke vid något tillfälle levde lite överdådigt och tagit sig en glad dag: "Han slår stort på, men så får han väl sedan leva på sill och potatis en tid framåt." Å andra sidan kan man knappast säga, att sill och potatis vara direkt fattigmansmat i här nämnda bemärkelse. Den salta sillen som huvud-

sakligast importerades från Norge under namn av norsk fetsill och såldes i hel- halv- eller fjärdedels tunnor märkta i förhållande till kvalitén med ett, två eller tre K. Denna sill var ganska dyr i förhållande till andra gängse gällande matvarupriser, och så måste man ju fara till staden eller annat större handelscentra för inköpen av densamma. De som ej själva hade tillgång till hästfordon brukade vid dylika tillfällen skicka bud med någon som var ägare till sådant och hade eget ärende till någon sådan plats där varan kunde inköpas. I anledning av på den tiden rådande penningknappheten kunde det i många fall stöta på svårigheter för fattigt folk med små inkomster att skaffa kontanter för inköp av en större eller mindre tunna sill av här ifrågavarande slag.

Angående fiskmat för längre tid tillbaka, har jag mig ej något bekant att berätta om.

Man kan inte säga, att fiskmaten stod i något särskilt förhållande till köttmaten, enär, som jag ovan anført, fisken var en ganska svåråtkomlig vara, som man endast tillfälligtvis kunde komma över. Det kunde ibland gå långa tider emellan varje gång tillfälle gavs till inköp av fiskvaror.

Oxkött förekom ju sällan på matsedeln, utan vad köttvaror beträffar så levde man huvudsakligast på salt rökat fläsk, vilket åts dels som spickefläsk och dels i kokt eller stekt tillstånd omvartvartannat. Första tiden efter det man haft slakt gavs det ju till-

ACC. N:R M. 14422:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.

fälle till att duka fram färskmat, men man slaktade ju i allmänhet ej mera än en gång om året i november eller december månader.

Kostförhållandena under en dag förflöt ungefär på sätt som följer: Man steg upp kl. fem på vintern och halv fem under sommarmånaderna. Frukost åts kl. sex sommartid och sju under vintermånaderna och bestod alltid av salt sill, potatis, bröd och doppa till potatisen samt kaffe och ibland men ej alltid flott att smeta på brödet. Kl. halv nio åt man under sommaren "lillemiddag" som bestod av ett par bredda "flottamada" eller en skiva bröd och ett stycke fläsk. Kl. halv tolv middag som varierande bestod av köttsoppa, ärtor och fläsk, bruna böner med stekt eller kokt fläsk eller annat vad huset förmådde frambringa av kokesmat. I enklaste fall av bröd, fläsk och mjölk. Efter middagen en timmes vila. Efter vilostunden innan man återgick till arbetet drack man en bar kopp fatkaffe på bit. Sedan "medaftan" kl. halv fem bestående av samma förtäring som lillemiddan. Hade man främmande tillfälliga arbetskraft, såsom vid höstetid eller med annat arbete som ej kunde medhinnas av gårdens folk, lade man ju an på förbättring av matsedeln och bakade då ofta "stenkakor" till medaftansmat. Efter avslutat arbete för dagen åts kvällsmat vid åttatiden på kvällen bestående av mjölk och gröt i bästa fall i annat fall av bröd och mjölk. Därefter gick man till sängs. Lillemiddag och medaftan bars ut till folket och åts på arbetsplatsen.

redigerad av ...

Även bar man ibland ut middagen till förtäring i det fria vid de tillfällen, då arbetsplatsen med höstarbete eller dylikt var förlagd på så långt avstånd från gården, att det skulle medföra för stor tidsspilla genom att promenera hem till gården för detta ändamål. Hade man främmande arbetskraft bjöds alltid på en snaps eller två till lilllemiddags- och medaftansmålen.

Vad jag här relaterat gäller det dagliga livet såsom det gestaltade sig å gårdarna. Kosthållningen kunde naturligtvis variera något och vara mer eller mindre god vad standarden beträffar, beroende på vederbörande husmoders goda hjärta och förmåga till att kunna ordna densamma. Man kunde ju ibland få höra tjänarna och daglönarna uttala sin bedömning av kosthållen på de olika gårdarna i yttrande såsom: "På de och de stället lever di eller mår bra", eller ock om andra, "Hon è så snål, så en får ju aldrig nån rekti mad."

Relativt sett sökte arbetsbefolkningen, att, så gott det sig göra lät, hålla samma ordning i fråga om matförhållandena som bönderna.

Malmö i mars 1958.

Luf 90

Jag får beklaga, men denna frågelista ser jag mig ej i stånd till att kunna besvara.

Jag har ett svagt minne av, att jag vid några tillfällen sett dylika minnestavlor hängande i ramar på väggarna i allmänhet över bordbänksbänkan, som jag förmodar till minne av någon avliden anförvant, för jag kommer ihåg motiven kantade med girlander av något slag, och med en likkista, med text under, placerad i mitten, men detta är också allt vad jag kan komma ihåg i detta sammanhang, och jag saknar möjlighet till ^{att} skaffa mig närmare upplysningar i saken. Någon dylik tavla i kyrkan, har jag ej sett, ej heller har jag någon vetskap om vem som tillverkade tavlorna. Någon person i trakter som utförde sådana arbeten, har jag ej hört omtalas.

Det var för övrigt mycket sparsamt med tavelprydnader på väggarna i hemmen på den tiden. I många hem saknades helt dessa prydnader. I de hem där sådana fanns, bestod motiven till övervägande del av porträtter i oljetryck, föreställande kungaparet upphängda i ramar över bordbänksbänken. På somliga ställen av Karl XV och hans drottning och på andra av Oscar II med gemål.

Malmö i mars 1958.

Jag får redan från början med beklagande meddela, att jag relativt sett saknar förutsättningar till att på ett mera tillfredsställande sätt kunna besvara denna frågelista, enär den i sig upptager en del frågor, som jag känner mycket litet till för att nöjaktigt kunna lämna upplysning om. Jag var ju bara barn och yngling den tid jag vistades i min hemort, och man var ju på den tiden synnerligen förtegen och hemlighetsfull gent emot ungdomen i vad det gällde sådana saker som rörde det sexuella livet eller som hade med barnalstring och födelseakten att göra eller överhuvudtaget sådana ting som hörde privatlivet till. Jag vill emellertid efter förmåga, så gott sig göra låter, nedskriva, vad jag har mig bekant härvidlag.

De flesta ville i regel gärna ha barn. Denna önskan hörde man ju familjer, som av en eller annan anledning, vero barnlösa, giva uttryck för. Då som väl alltid var barnantalet växlande inom olika familjer, men underligt nog så var det till övervägande del de fattigaste familjerna som hade det största antalet barn. Vad som ansågs som ett minimum därvidlag, har jag ej hört något om. Nog kunde man träffa på personer som trodde på, att antalet barn såväl som även andra betingelser, livets längd t.ex. för varje människa, var av försynen förutbestämd, men i allmänhet reflekterade man nog mindre häröver utan tog livet som det kom. Vad det angår tvillingfödslar så har jag ej hört någon förklaring över anledningen till denna fö-

huf 96

ACC. N:R M. 14422:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

reteelse annat än, att den var ärftlig, inom vissa familjer. Önskemålet ifråga om pojkar eller flickor var olika inom skilda familjer. I allmänhet ville man dock helst ha barn av båda könen. Det fanns ju familjer som hade flera barn av samma kön, somliga endast pojkar och andra enbart flickor, och från dessa familjer hörde man ju ofta att de uttryckt sin önskan om ett barn av motsatta könet till dem de redan hade, eller att något av dessa varit av det andra könet. Någon särskild betraktelse över barnlösa äktenskap, har jag ej hört. Ofruktsamhetens orsak eller om denna skulle ha berott på mannen eller kvinnan, har endast hört omtalas i ett fall, där talet gick om att mannen skulle vara steril och oförmögen till att avla barn, enär han var "sigg" som det sades. d. v. s. han hade endast utrustats med en testikel. Huruvida här låg sanning i detta eller om det endast var ett elakt rykte, kan jag ej uttala mig om. Dylika egenarter förekom någon gång hos hästar. Något medel, som man begagnade sig utav, för att avhjälpa ofruktsamhet, har jag ej hört omtalas. För den händelse något dylikt fanns till att råda bot för ofruktsamhet eller om läkare söktes för detsamma, skulle man med all säkerhet vara mycket försiktig med att företaga sig detta ^{och i så fall} i all hemlighet, för undvikande av att bli utsatta för åtlöje ^{och} skämt från personer som voro upplagda för sådant. Mentaliteten var ju sådan. Huruvida man ansåg att vissa tider eller platser för samlaget hade någon betydelse eller inverkan, då man önskade

få barn, vet jag inget om. I allmänhet kom första barnet omkring tio
å tolv månader efter äktenskapets ingående. Den vanligaste åldern
för förstföderskor var mellan 20 och 30 år och i allmänhet var det
2 år mellan barnsängarna. Att folk avsiktligt begränsade barnantalet,
hörde jag aldrig omtalas, ej heller att man begagnade sig av preven-
tivmedel eller att sådana fanns att köpa. Jag har ej heller hört, att
havandeskapet avbrutits eller att abort företagits, vilket i så fall
säkert skulle betraktas som både brott och synd. Om ej precis vanligt
så förekom det dock, att folk voro tvungna att gifta sig, som det
sades, d.v.s. att havandeskap konstaterats. Även förekom det att utom-
äktenskapliga barn kommo till världen. Det blev ju vid dylika till-
fällen lite prat om sådana fall, då det blev känt, att någon flicka
råkat illa ut och blivit havande, men detta gick i regel snart över,
och barnet ifråga rönt samma bemötande som andra barn. Ville man
vara stygg fingo de benämningen "horungar".

Att ha blivit eller vara "På tjocken" var den vanliga benämningen
på havandeskapet. En gift kvinna som väntade barn talade väl om det
för sina vänner och äldre anhöriga, men i allmänhet höll hon tyst
med detsamma innan det började synas. Huruvida man utförde vissa prov
för att utröna om en kvinna var havande, ~~vet jag ej~~ Den ungefärliga tiden då
förlossningen väntades, höll man i allmänhet reda på, man räknade 9
månader eller 40 veckor från tiden för det samlag då man, med ledning

av menstruationens uteblivande, trodde sig ha blivit befruktad, Att man kunde medverka till, att barnet fick önskat kön, har jag ej hört omtalas. Man var ju gärna nyfiken på, vad kön det väntade barnet skulle få, och hade sina gissningar med ledning av vissa tecken som yppade sig hos den blivande modern. Man kunde ibland få höra denna yttra: "Det bliver säkert en påg, för han sparkar så". Äldre på området erfarna kvinnor ville gärna göra sin auktoritet gällande härvidlag, att kunna förutsäga det väntade barnets kön, genom ett närmare betraktande av den havande kvinnans kroppsform, och hennes sätt att uppbära fostret, om detta låg högt eller lågt. Enligt deras utsago, skulle det bliva en pojke, om fostret låg högt och motsatsen en flicka. Ofta hörde man, att de haft rätt, men ej alltid. Om de lyckats spå rätt, berodde väl detta mera på en slump. Den gravida kvinnan brukade kontakta ortens barnmorska under havandeskapstiden i förberedande syfte, men huruvida detta skedde i förening med undersökning, vet jag ingenting om, men detta är väl troligt. Angående den blivande moderns diet under graviditeten, så har jag inget minne av annat än att hon åt samma mat som vanligt.

Vad klädedräkten beträffar under väntetiden, så brukade vederbörande skaffa sig ett särskilt plagg i form av ett rymligt förkläde, "Fyrtioveckersförkläde", som det benämndes, eller en överdragsrock så pass tilltagen i storlek, att den kunde användas under hela havandeskapstiden.

(Att den blivande modern intog någon särställning i samhället, har

jag ej något minne av, att jag iakttaget, men hon fick givitvis spara sig med att ej deltaga i mera betungande arbete så vitt möjligt. Detta var ju till stor del beroende på råd och lägenhet. Den fattiga befolkningens kvinnor fingo ju då som alltid arbeta hårdare än sina medsystrar tillhörande de bättre ekonomiskt lottade som kunde hålla sig med tjänstepersonal och lejd hjälp i hemmet.

Den ogifta gravida kvinnan som hade pigplats var nog ofta beklagansvärd. Hon var ju helt lämnad åt sig själv och fick gå på nåd och onåd hos sitt husbondefolk samt beroende av deras goda vilja att behålla henne kvar i platsen, så länge hon kunde göra någon nytta för sig, eller giva henne avsked. I flesta fall var ju husbondefolket nog så behjärtansvärda, att låta henne stanna kvar i det längsta och taga hänsyn till hennes iråkade belägenhet, utan att ställa alltför stora fordringar på henne i arbetet, men man har ju hört motsatsen, där hon fått sluta sin anställning efter det att hennes havandeskap blivit bekant och man räknat med, att hon ej i fortsättningen skulle kunna fullgöra sina arbetsuppgifter till vederbörandes belåtenhet. Något särskilt öknamn på en sådan kvinna har jag inget minne av att ha hört.

Var det fråga omnådet första barnet, började man i regel förberedelserna för mottagandet med iordningställandet av spädbarnsutstyrsel, vilken i allmänhet syddes av den blivande modern själv, strax efter det man blivit förvissad om att barnet skulle komma.

Eftersom en sådan utstyrsel ej blev utsliten av första barnet förvarades den för att kunna komma till användning vid eventuellt kommande tillökningar i familjen, med de kompliteringar som efter hand kunde bli erforderliga. Många kvinnor hade spädbarnsutrustning med sig i hemgiften från den tid de själva kommit till världen. Barnutstyrseln kallades i dagligt tal "gluttatöj".

Vaggen togs fram för att vara lätt tillgänglig då tiden för födelsen var inne. Förutom barnmorskan tillkallades i regel någon äldre anhörig kvinna eller i brist härpå någon grannkvinna att närvara vid förlossningen till hjälp i hemmet i de fall, där ingen vuxen jungfru fanns. Om allt gick sin normala gång tillkallades ej läkare till förlossningen. Vid svårare fall eller om någon följsjukdom inträffade fick man givetvis hämta läkare.

Arbetarebefolkningen som ej själv hade hästar brukade vidtala närlantbrukare, om, rätt, när tid blev, få låna häst och vagn av denne för hämtning av barnmorskan. Var ej avståndet för stort, tog sig barnmorskan sig i många fall till fots fram till barnsängskvinnans.

Rörande missfall vet jag ingenting att skriva om. Vad som försigick i samband härmed skedde i all tysthet och talades ej om, åtminstone ej för den yngre generationen.

Att någon kvinna gick över tiden. hörde jag aldrig omtalas, däremot hörde jag ibland sägas isynnerhet om förstföderskor, att barnet

kommet i förtid.

Frågorna som berör själva förlossningen, förberedelserna till denna eller vad som försiggick i samband härmed överhuvudtaget eller vilka som fingo närvara, kan jag ej svara på. Förhållandena härvidlag voro ju av så intim privat natur, att det ej omtalades för obehöriga och som yngling vågade man ej föra saken på tal eller göra någon förfrågan härom utan risk för att bliva avsnäst.

Barnmorskan kallades inget annat än barnmorskan i dagligt tal. På skämt sade man ibland "Mor nödvändig". Hennes sociala ställning var god och kunde jämföras med bönderna och de egna hantverkarna. De barnmorskor jag kände hade utgått ifrån arbetarehem. Vad de fingo i ersättning för varje förlossning, känner jag ej till.

För att återkomma till förlossningsakten, så det enda jag har något minne av att ha hört, så var det, att efter det barnet blivit tvättat och iordninggjort skulle det överlämnas till modern för att hon skulle få kyssa detsamma, innan det lades i vaggan samt att, för den händelse barnet ej skrek efter födseln, brukade barnmorskan daska det i stjärten med handes tills det skrek. Ett dödfött barn brukade man i all tysthet bära till kyrkogården någon kväll och begrava det, enligt vad jag hört berättas.

Skämtsamt sades till de äldre barnen om det nyfödda barnets ankomst, att storken kommit med det och släppt ned detsamma genom den öppna skorstenen, eller ock sade man, att barnmorskan hämtat barnet

i någon bäck, där det kommit flytande i sällskap med änderna, som simmade därstädes.

BARNSÄNGSTIDEN!

Något särskilt uttryck för barnsängskvinnan eller barnsängstiden, kan jag ej påminna mig ha hört.

Under normala förhållanden brukade modern efter förlossningen hålla sig i sängen en veckas tid. Tiden kunde ju variera beroende på vederbörandes mer eller mindre fysiska kraft. Angående de sjukdomstillstånd eller komplikationer som kunde komma att uppstå efter förlossningen, eller hur man sökte häva dessa, kan jag ej uttala mig om annat i de fall de blevo av svårartade beskaffenhet, då man sökte läkarehjälp.

Hade man råd till detta och ej hade tjänare som kunde utföra husmoderns sysslor under barnsängstiden, tog man tillfällig hjälp. Vid dylika tilldragelser inom de fattiga familjerna, fick mannen med hjälp av de större barnen, där sådana funnos, träda i husmoderns ställe och, så gott sig göra lät, utföra de nödvändigaste sysslorna i hemmet.

Att gåvor lämnades till familjen i anledning av tillöfningen är ju möjligt, att det förekom i enstaka fall, men ej mera allmänt

Att man i allmänhet brukade inbjuda vänner och bekanta till att komma och se på barnet, har jag ej hört omtalas, men de mera intima vännerna och närmare bekanta bland det kvinnliga könet kommo gärna

objudna på besök, dels för att hälsa på modern och dels för att titta på barnet.

Att den nyblivna modern skulle anses vara oren, kan man väl inte säga, men seden var, att hon ej lämnade hemmet innan hon "Gått i kyrke", som man sade.

Något särskilt som fadern hade att iakttaga under hustruns barnsängstid eller vissa seder och bruk som voro förknippade med den nyblivne fadern, vet jag mig ej ha hört omtalas.

KYRKTAGNING!

Något annat uttryck för kyrktagning än "Gå i kyrke", har jag ej hört. Hur lång tid som skulle förflöta mellan barnsängen och kyrktagningen, kan jag ej med säkerhet yttra mig om, men jag tycker mig vilja minnas, att det rörde sig om en månads tid. Att barnets kön skulle ha någon inverkan härvidlag, har jag ej hört, men jag skulle inte tro, att så var förhållandet. Kyrktagningen skedde i allmänhet efter dopet. Att mannen blivit kyrktagen, har jag aldrig hört.

Jag vill minnas, att kvinnan skulle anmälas till kyrktagningen, troligen till prästen, men de närmare omständigheterna härvidlag, känner jag ej till. Någon särskild anmälningsavgift erlades ej, vad jag vet om, men vid utgången från kyrkan efter kyrktagningen, brukade kyrktagningskvinnan lägga en slant i den, innanför kyrkodörren placerade offerkistan, den s.k. "Gapstocken". Vid kyrktagningen skulle

vederbörande åtföljas av en annan kvinna, i allmänhet av barnets gudmor. Angående klädseln, vet jag ingenting särskilt att anteckna. Någon särskild benämning på följeslagerskan, har jag inget minne av att ha hört.

Huruvida kvinnan hade något särskilt att iakttaga under vägen till och från kyrkan, eller om kyrktagningen ägde rum före eller efter högmässan eller hur själva kyrktagningsceremonien i kyrkan tillgick, kan jag tyvärr ej lämna någon beskrivning om. Jag kan ej minnas att ha varit närvarande i kyrkan vid något dylikt tillfälle eller i detalj hört det omtalas. Kvinnan övervar hela gudstjänsten, men någon placering i kyrkan hade hon ej, vad jag vet om, men hon drog sig gärna så långt fram mot altaret som omständigheterna tillät ifråga om utrymmet.

Den kyrktagna brukade bjuda sin följeslagerska med sig hem på undfägnad efter ceremoniens slut. Vari denna undfägnad bestod, kan jag ej svara på, men troligen varierade väl denna inom olika familjer efter råd och lägenhet. Inte annat jag vet försiggick en ogift moders kyrktagning på liknande sätt. Att en kvinna som fått missfall blivit kyrktagen har jag ej hört omtalas, men det är ju möjligt, att det kan ha förekommit i vissa fall.

Inte annat jag har mig bekant, så blev en kvinna som avlidit utan att ha blivit kyrktagen begravd under sedvanliga begravningsceremonier.

Äldre personer ville ju gärna hålla på en del gamla seder, som man väl närmast får hänföra till gammalt skrock, men något i den vågen som har samband med här berört fall, har jag inget minne av. Dylika skrock seder trubbades ju av efter hand som de yngre generationerna trädde till.

Huruvida någon rening av hemmet företogs medan hustrun var till kyrktagning, har jag ej hört omtalas.

Det är ju möjligt, att de bättre bemedlade i enstaka fall ställde till med en bjudning efter kyrktagningen, men mera allmänt förekom det ej.

Jag vill minnas, att man brukade gå till kyrkan för bevistandet av högmässan söndagen efter kyrktagningen, men om detta skedde i en bestämd avsikt, vet jag ingenting om.

När kyrktagningen upphörde där på orten, vet jag ej, det förekom i vart fall så länge jag hade min vistelse i församlingen.

KLÄDSEL:

Spädbarnsutstyrseln bestad av skjorta, tröja, svep, blöja och list, och var lika för alla nyfödda barn. Hur många plagg som förfärdigas av varje sort var givitvis olika inom skilda samhällsklasser, beroende på vederbörandes ekonomiska tillgångar.

Skjorta och tröja voro sydda med öppning i ryggen och trädde på framifrån samt försedda med band som efter påklädningen tillknötes där bak. Skjortan var av fint linne och tröjan, en stickad sådan, av vitt ullgarn. Svepet bestod av ett fyrkantigt vitt eller beige-färgat tygstycke av ylle eller flanell. Blöjan av ett liknande tygstycke av vitt linne och listen av en cirka en och en halv decimeter bred tygremsa av ylle i flesta fall röd till färjen och försedd med ett par band i ena ändan till att knytas om kroppen på barnet efter fullbordad lindning.

Efter det barnet ikläts skjorta och tröja, tog man och lade tillsammans svepet och blöjan och bredde ut detta på ett bord eller i knät på den som hade hand om påklädningen samt lade barnet på rygg härpå, varefter man svepte in det, först i blöjan och därefter i svepet. Dessa plagg voro så väl tilltagna att den nedra delen kunde vikas upp om fötterna och fasthållas med lindan. Man lindade barnet så att armarna blevo fria och ned om stjärten. Man kunde således se en bit av svepet nedanför lindningen. Vad sömmar beträffade, så ut-

Inf 97

gjordes nu nämnda plagg, med undantag för skjortan, av hela tygstycken utan sömmar.

Någon skillnad på klädseln för pojka och flickor, var det ej under den första spädbarnstiden. Efter det barnen blivit befriade från lindan, kunde man ju märka någon skillnad, fast obetydlig, på klädseln ifråga om de olika könen. Till fest eller om man skulle gå bort och ha barnen med sig, klädde man upp dem i bättre kläder än dem som brukades hemma i vardagslag, även fick man ju kläda dem varmare om de skulle vistas ute i förhållande till väderleken.

Om några nyheter tillkommit ifråga om spädbarnsutstyrseln, vet jag ej, men jag skulle knappast tro, att så är förhållandet i nämnevärld omfattning. Det enda är, enligt vad min moder berättat för mig, att man tidigare vid lindningen av barnet, även lindat in armarna till kroppen. Detta lindningssätt hade emellertid upphört att tillämpas före min tid, men när, vet jag ej.

Dopdräkten skulle jag vilja likna vid ett rymligt ganska långt linne prytt med spetsar kring hals och armar. Om detta var märkt var det väl i så fall med moderns namn. Detta gömdes efter begagnandet undan för att komma till användning vid eventuellt återkommande tillfällen. Fattigt folk, som ej själva var ägare till ett dylikt plagg och ej ansågo sig ha råd till att skaffa ett sådant, brukade låna sig fram vid sagda tillfällen.

Småbarnsutstyrlarna gömdes undan och användes av flera generatio-
ner med någon komplettering, då så ansågs av behovet påkallat.

När spädbarnsdräkten utbyttes mot andra kläder, kan jag ej med
säkerhet erinra mig, men jag vill minnas, att barnen lindades omkring
sex veckor, då övergången skedde direkt.

Eftersom jag nu ej har någon förbindelse med folket på orten, kan
jag ej stå till tjänst med anskaffandet av spädbarnsplagg eller dop-
dräkt för fotografering.

SKÖTSEL OCH VÅRD:

Första punkten kan jag ej svara på.

Det var väl något olika inom skilda familjer, men i allmänhet bru-
kade man byta på barnet när det vaknade, och man märkte, att det vä-
tat ner sig. Man brukade tvätta barnet morgon och kväll i ljummet
vatten och tvål och i samband därmed pudrade detsamma med potatismjöl
i stjärten och andra delar av kroppen om det visade sig behövt.
Skötseln av barnet skedde, åtminstone vintertid, alltid i stugan, då
denna i regel var det enda rum som var uppeldat. Några resurser till
att väga barnet hade man i flesta fall inte.

Barnet låg i sin vagga, som på nätterna placerats intill moderns
sängplats, för att hon, ombarnet vaknade och skrek, med lätthet skul-
le kunna taga det till sig och lägga det till bröstet. Att någon mo-
der legat ihjäl sitt barn eller att något barn blivit kvävt i sin egen

säng, har jag aldrig hört ontalas att ha inträffat därpå orten. Olika typer av vaggor, har jag ej sett, alla sågo relativt sett likadana ut. Barnet låg på lakan med ett lätt täcke över sig. Några vattentäta underlag för att skydda sängkläderna mot väta, hade man i allmänhet inte, även om det kanske kunde finnas i de bättre be- medlades hem i enstaka fall. Man brukade vika ^{ett} tygstycke en tre åf- ra gånger och laade detta under lakandet som skydd mot vätan och vid behov utbyta detsamma. För undvikandet av att barnet skulle växa snett i halsen, brukade man lägga det växelvis på höger och vänster sida. Som jag redan nämnt, ställdes vaggan under natten bredvid mo- derns sängplats. På dagen ställdes densamma på en plats i stugan som ansågs som den mest lämpliga, för att ej barnet skulle bliva utsatt för drag. Till förhindrandet av, att barnet skulle falla ur vaggan, när det började resa på sig, hade man fastsatt ett lagom brett konst- vävt band som spändes över täcket i vaggan. Barnet hade i allmänhet sin sovplats i vaggan så länge utrymmet i denna räckte till. Jag kan ej närmare angiva tidpunkten för vaggans utbyte mot annan sovplats.

Angående digivningen så brukade man säga, att man skulle "ge glytten patte". Om barnet sade man "Patteglytt".

När barnet fick sitt första mål, eller hur man förfor, om barnetej tog bröstet, kan jag ej svara på. Ej heller har jag något minne av att ha hört något särskilt namn på den första modersmjölken eller

vad som ansågs om denna. Om mjölkstockning uppstod, brukade detta avhjälpas antingen genom att modern/^{med}handen tryckte ut mjölken eller ock anmodade någon äldre därtill villig kvinna att dia sig. Man sökte öka på mjölkstillförseln genom, att modern förtärde mycket dryckesvaror av något slag såsom mjölk dricka eller kaffe. Sinade mjölken fick man föda upp barnet på komjolk. Hade modern för mycket mjölk, sökte man, som jag redan nämnt, låta dia sig eller tömma bröstet för hand, men i flesta fall tror jag detta reglerade sig själv, genom att den överflödiga mjölken självant rann ut. Man kunde ofta få se mödrar gå med våta fläckar på blusarna framför bröstet såsom tydliga tecken på, att bröstet runnit. Tömdes bröstet för hand, kastades den överflödiga mjölken bort. Om någon äldre diade modern spottades mjölken ut efter hand som den kom. Om det visade sig, att barnet fick för litet av modersmjölken för sin näring, gav man det mellanmål av komjolk som blivit utspädd i förhållande till barnets ålder, eller sockervatten, som man hällde i det med en tesked. Helst ville man försöka nattvidet längsta undvika, att giva barnet extra tillägg under digivningen, då man ansåg, att modersmjölken vida överträffade annan mjölk som spädbarnsmat. Barnet fick ofta magpina efter sådan diet.

Några bestämda tider för digivningen tillämpades i allmänhet ej. utan när barnet vaknade, togs det i regel upp och lades till bröstet. under såväl dag som natt.

ACC. N:R M. 14422:27

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Jag har aldrig hört något uttalande om, huruvida det kunde anses bra eller mindre bra, om barnet diade länge. Barnet diade i allmänhet, något beroende på mjölktillgången, tills det blivit årsgammalt eller något över. Jag har verkligen hört omtalas i spontane fall om barn som diat en tre åfyrå år, men detta hörde i ~~st~~ till sällsyntheterna. Avvänjningen tyckte jag, i de fall jag kan komma ihåg, angående mina egna mindre syskon, att detta gick ganska smärtfritt. Barnet hade ju då börjat förtära annan föda som gjorde att mellantiderna mellan digivningen undan för undan ökade i längd, samtidigt som mjölktillförseln sinade och barnet så småningom glömde bort bröstet. Det tillgick ungefär på liknande sätt, då man ville avvänja avkomman bland husdjuren. Att ett avvänjt barn åter börjat få di, har jag ej hört omtalas. Ammor förekom ej där på orten. I enstaka fall fanns s.k. flaskbarn, där mjölktillförseln hos modern var så ringa, att hon ej kunde livnära barnet därmed. Man begagnade sig då av en mindre flaska med påsatt napp. Jag känner ej riktigt till hur man blandade mjölken, men jag vet ju, att man till en början spädde ut densamma med vatten som minskades efter hand, allteftersom barnet växte till och hunnit så långt i utvecklingen, att det kunde tåla förtäringen av mjölken outspädd. När barnet var ungefär ett halvt år gammalt brukade man börja med att giva det annan mat, som regel bestående av veteskorpor utblötta i mjölk. Något särskilt namn på denna anrättning, har jag ej

Meddelat af ...

hört omtalas. Det inträffade ibland, åtminstone inom arbetarekretsar, där man av brist på kontanter, ~~vidtjän~~ ej hade råd till att köpa skorpör eller annan lämplig föda till barnet, att modern tuggade sådan mat till barnet, som detta ej annars skulle kunnat förtära i saknad av tänder. Ofta brukade man koka gröt till barnen.

Angående spädbarnens sjukdomar och dess behandling, vet jag inget särskilt om, men spädbarnsdödligheten var ju större på den tiden än vad som senare varit fallet. Detta får man väl tillskriva den numera bättre ordnade sjukvården. Det var ju på den tiden ganska besvärligt med tillkallandet av läkare. Många människor dog ju utan att ha anlitat läkarehjälp.

När man började lära barnet, att hålla sig tort, kan jag ej giva något exakt svar på. Jag vill minnas, att detta var olika. En del barn lärde sig ganska fort att hålla sig torra, andra däremot tog det längre tid för. Man brukade börja med att sätta barnet på kärlet, då man ansåg det vara i behov därav och sökte hålla det kvar till dess önskat resultat visat sig, och talade efteråt till det i berömligande ordalag, såsom "Duktig flicka eller duktig gosse".

I flesta fall hade man ej tid till, att sysselsätta sig allt för mycket med barnet. Första tiden sov ju barnet sin mesta tid och tog endast upp för digivning och ombyte. Efterhand som barnet växte till fordrade det givitvis mera passning och fick man ju då mera ägna sig åt det. Angående daltandet med barnet, så var detta väl mer

och mindre, först och främst beroende på, vad tiden tillät, men även på mödrarnas sinnelag ifråga om att vara mer eller mindre barnkära. Var det fråga om det första barnet, med nyhetens behag för de unga föräldrarna, så blev detta barnet mera bortfjäskat än t.ex. det åttonde eller tionde. För övrigt hade ju modern tillhörande de bättre bemedlade familjerna, som hade tjänstepersonal anställd, mera tillfälle till att kunna sysselsätta sig med barnet än en arbetarehustru, som kanske för sin existens skull, måste arbeta borta på dagarna.

Man brukade vagga barnet i sömn och ibland även sjunga vaggvisor under tiden vaggningen pågick. Ordalydelsen i visorna har jag glömt. Tröstnapp användes sällan. När man lyfte det späda barnet ur vaggan, förde man in ena handen under barnets rygg och på så sätt lyfte upp det. Sommartid tog man ut barnet vid gynnsam väderlek men ej under den kallare årstiden. Någon viss ålder härfor, känner jag ej till. När barnet kunde gå någorlunda stadigt, och vädret var lämpligt, tog man gärne ut det en stund dagligen. Det var ej så vanligt med barnvagn på den tiden där på orten, varför man tog barnet på armen, om man skulle gå ut med det innan barnet kunde gå, eller om det under vistelsen ute blev trött.

Då barnet blivit så försigkommit, att det kunde sitta, brukade man ofta sätta det på golvet, om man vid något tillfälle ville lämna det åt sig själv. Man kom ju på så sätt ifrån risken, att barnet skulle falla ner och skada sig. Barnet satt ju i allmänhet ej så länge helt

stilla utan försökte att flytta på sig och kom då snart underfund med, att detta kunde låta sig göras antingen genom att försöka krypa på alla fyra eller ock med hjälp av händerna skjuta sig fram och åka på baken. Tiden för att barnet börja lära sig gå var ganska varierande för olika telningar. Jag har sett barn som gått själv endast tio månader gamla och andra som däremot ej släppt stödet förrän vid fjorton femton månaders ålder, utan att de därför kunnat betraktas som på något sätt efterblivna ifråga om utvecklingen. Själv har jag fem barn och ett av dem, en pojke den andre i ordningen spätserade själv omkring innan han var tio månader gammal, men ingen av de andra släppte taget och gick, förrän de voro närmare femton månader. Med tanke på min egen pojke så tyckte jag inte, det var stor glädje med, att han gick så tidigt, enär han ofta föll och slog sig ibland ganska illa, något som ej inträffade med de övriga barnen, som på grund av deras högre ålder hade mera spänst i kroppen och större styrka till att taga för sig i fallet.

Till en början gick man och höll upp barnet under armarna, och gav det tillfälle till att kunna sparka framåt, kvarvid man lättade på stödet efterhand som det visade sig att barnet kunde giva mera stöd i stegen. I en del hem hade man s.k. gångvagnar, som man skulle vilja likna vid ett litet fyrkantigt bord försett med små hjul på alla fyra benen och i vars skiva uttagits en rund öppning lagom stor för

omslutning av barnets kropp omedelbart under armarna och giva stöd åt dessa. Skivan var delad på mitten och båda halvorna försedda med gångjärn vid sidorna ^{och} /som på så sätt kunde lyftas upp, då man satte ned barnet och därefter fällas ned till stöd för såväl kroppen som armarna. Vagnarna kom ju ej till användning någon längre tid. Sedan barnet själv kunde gå, blevo dessa ju överflödiga. Hur den allmänna meningen var angående, om man skulle söka låta barnen gå tidigt eller sent, kan jag ej yttra mig om utöver vad jag här ovan omnämnt.

De vanligaste smeknamnen på det späda barnet var: lillen, lillebror, lillan, lillasyster. Vad lekarna beträffar så gav man barnet till en början någon lämplig lätt sak att sysselsätta sig med. Senare var det ju dockerna som blevo en favoritleksak för flickorna och vad beträffar pojkarna så hade dessa mera förkärlek för hästar och vagnar eller någon annan sak i miniatyr i form av verktyg eller redskap.

Barnet sköttes i allmanhet av modern, vilket ej hindrade, att där någon äldre familjemedlem, farmor eller mormor, var boende på platsen eller i närheten, gärna hjälpte till med barnets skötsel. En del som hade råd därtill hade också barnflicka anställd som skötte barnet på dagarna. Fadern hade ju i allmanhet ej mycket tid över för att ägna sig åt barnet.

I flesta fall då utomäktenskapliga barn kommo till, fick moderns föräldrar taga hand om ^{det} /Modern fick ju i regel, där hon ej kunde

ACC. N:R M. 14422:32.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

beredas arbete i hemmet, söka sig plats på annat håll, efter det hon på nytt blivit arbetsför. Hon blev ju genom det inträffade i än nu högre grad än tidigare i behov av arbetsförtjänst, då hon nu hade ett barn att draga försorg om. I flesta fall kunde hon ej räkna med någon ekonomisk hjälp från fadern, vilken för det mesta drog undan sin försörjningsplikt och någon barnavårdsnämnd som kvinnan kunde vända sig till för att få hjälp till att förmå fadern till att fullgöra sina skyldigheter därvidlag, fanns ej. Hade kvinnan inga föräldrar eller anhöriga, som hon kunde vända sig till att få bo hos eller taga hand om barnet, blev ju församlingen som sådan tvingade till att hjälpa henne tillrätta och som en sista åtgärd bereda såväl modern som barnet plats på fattighuset.

Malmö den 12 februari 1958.

